

Чепис Олеся Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИВАТНИХ ТА ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Терміни «цивільне» та «приватне» право відомі з давніх часів. Вже стародавні римські юристи оперують цими поняттями, розділивши весь масив права на дві великі сфери — сфера права публічного (*jus publicum*) і сфера права приватного, або цивільного (*jus privatum*, або *jus civile*) [1, с. 81]. Між тим, як відзначав Г. Шершеневич, не дивлячись на всю очевидність такого поділу, з наукового боку до цих пір залишається не до кінця з'ясованим, де знаходиться межа між приватним правом і правом публічним, а також які їх відмінні ознаки [2, с. 19].

Джерело розподілу права потрібно шукати, керуючись соціально-юридичною концепцією правоутворення, у соціальних явищах, що обумовлюють право взагалі, приватне й публічне зокрема. Не маючи однозначного теоретичного розуміння критерію розмежування приватного та публічного, законодавцеві необхідно насамперед правильно кваліфікувати інтерес, що підлягає правовому відображенню, а вже потім застосовувати відповідний його характеру засіб законодавчої техніки. Це зобов'язує правотворців розкрити співвідношення приватного й публічного інтересів до того, як вони будуть опосередковані правом [3, с. 53].

Дослідження наукової юридичної літератури дає підстави стверджувати, що на сьогодні можна виділити три основні теорії критеріїв поділу права на приватне та публічне, які сформувалися з часом: теорію предмету правового регулювання; теорію методу правового регулювання; теорію інтересу. Згідно першої теорії, основним критерієм поділу системи права на приватне та публічне виступає предмет правового регулювання. Предметом регулювання публічного права є сфера «державних справ»: сфера устрою і діяльності держави як публічної влади, усіх публічних інститутів, апарату держави, адміністративних відносин, державної служби, кримінального переслідування і відповідальності, принципів, норм і інститутів міждержавних відносин і міжнародних організацій і т.д. Предметом приватного права виступає сфера «приватних

справ»: сфера статусу вільної особи, приватної власності, вільних договірних відносин, спадкування, вільного переміщення товарів, послуг і фінансових коштів і т.д. скакун [4, с. 437]. Відповідно до другої теорії, критерієм поділу слугує метод правового регулювання. Подібна точка зору була висловлена ще Й.О. Покровським, М.М. Агарковим, Б.Б. Черепакініним, С.С. Алексеевим. Так, зокрема, Й.О. Покровський писав, що якщо публічне право є системою юридичної централізації відносин, то цивільне право, навпаки, є системою юридичної децентралізації... Якщо публічне право — це сфера влади та підпорядкування, то друге є сферою свободи й приватної ініціативи [1, с.10]. Для публічного та приватного права особливе значення в плані вираження їхньої якісної специфіки мають імперативні й диспозитивні приписи. Такий погляд виразила Т. Нешатаєва: «Право як загальнолюдська категорія (типу культури, мови й т.д.) у структурному плані завжди складається із двох груп — норм приватного права й норм публічного права. Ці групи різняться методами правового регулювання - узгодженням волі (договором) та прямим волевиявленням (законом, указом й ін.)» [5, с. 39].

Третя теорія, теорія інтересу, є більш цікавою. За часів Римської держави питання публічного та приватного права найбільш широко висвітлені в концепції відомого римського юриста Ульпіана. В цілому система права, за Ульпіаном, виглядала таким чином: все право поділяється на право публічне і приватне. Власне кажучи, *інтерес* приватних осіб не протиставляється *інтересам* держави і не знаходиться з ними в протиріччі, так що норми приватного права, оскільки вони продиктовані прямими чи безпосередніми *інтересами* приватних осіб, завжди більшою чи меншою мірою реалізують безпосередньо чи опосередковано *інтереси* всього суспільства.

Взаємовідносини інтересів суспільства в цілому та окремого суб'єкта такі, що вони можуть співпадати, розрізнятися або навіть перебувати в протиріччі. Але якщо ці інтереси співпадають і окрема особа усвідомлює, приймає й переслідує суспільні, державні інтереси як свої власні, то якими варто вважати ці її інтереси? Ці інтереси, будуть приватними за суб'єктом і публічними за змістом. З іншого боку, держава в особі окремих своїх службовців, органів, структурних елементів може керуватися аж ніяк не інтересами всього суспільства, а можливо навіть і такими що суперечать їм. У підсумку виходить ситуація, коли інтерес буде публічним за суб'єктом, але приватним за своїм змістом.

Не менш цікавою на сьогоднішній день є проблема використання публічно-правових засобів у механізмі цивільно-правового регулювання. Більшість дослідників даної проблеми розглядають її, як правило, у контексті соціально-правового призначення публічно-правових засобів у цьому механізмі [6, с. 180]. Дискусії ведуться тільки щодо ступеня, напрямків, форм і методів використання цих засобів. У цьому зв'язку досить актуальною методологічною проблемою постає проблема меж використання публічних засобів у цивільно-правовому регулюванні. Інтегральним критерієм ступеня допустимості використання в сфері цивільно-правового регулювання публічних начал виступає категорія інтересу суб'єктів права. Поки в економічних суб'єктів зберігається ринкова мотивація, тобто не порушується приватний інтерес їхньої участі в цивільних відносинах, що піддаються правовій регламентації з використанням публічних начал (або, принаймні, публічні потреби пов'язуються з даним інтересом), можуть використовуватися публічно-правові способи правового регулювання. Але якщо публічні начала починають придушувати приватний інтерес або витіснити його, власники останнього або добровільно відмовляються від участі в цих відносинах, або, залишаючись у системі ринкових координат, відходять у тіньову економіку [7, с. 78]. Отже, межі використання публічних засобів у цивільно-правовому регулюванні на сьогоднішній день визначаються станом, особливостями та умовами розвитку економіки.

Література:

1. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский ; ред. колл. : Е. А. Суханов (пред.) и др. - М. : Статут, 1998. — 353 с.
2. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. — М.: Статут, 2005. — Т. 1. — 199 с.
3. Корельский В. М. О сочетании частного и публичного в праве // Публичное и частное право: проблемы развития и взаимодействия, законодательного выражения и юридической практики. - Екатеринбург, 1999. — С. 51-55.
4. Скакун О.Ф. Теория держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
5. Нешатаева Т. Н. О соотношении публичного и частного в праве // Публичное и частное право: проблемы развития и взаимодействия, законодательного выражения и юридической практики / Т. Н. Нешатаева. - Екатеринбург, 1999. — С. 38 — 41.
6. Хавкин В. Способы взаимодействия частного и публичного права в механизме нормативно-правового регулирования экономического оборота // Актуальные проблемы политики : зб. наук. праць. - Одеса, 2000. — Вип. 8. — С. 177-180.
7. Бублик В. А. Учредительный договор о совместном предприятии // Хозяйство и право. — 1994. - № 8. — С. 88 — 97 ; № 9. — С. 78.

Адаховська Надія Сергіївна,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія».
Науковий керівник — д.ю.н., професор Харитонов Є.О.

ДО ПИТАННЯ ОПІКИ НАД МАЙНОМ: ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У РЕГУЛЮВАННІ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Сьогодні, найбільш тісна взаємодія існує між нормами сімейного та цивільного законодавства. Оскільки цивільне та сімейне право є близькими, «суміжними» галузями права, зумовлюють інтерес підстави, механізми застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин, сфера та межі подібного застосування у відносинах опіки над майном. Цей правовий інститут охоплює широке коло питань пов'язаних і з сімейним, і з цивільним законодавством. Інститут опіки над майном у сучасних умовах також доповнюється інститутом довірчого управління.

Підстави і межі застосування до сімейних відносин цивільного законодавства визначені ст. 8 СК, яка закріплює таке положення: «Якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані Сімейним кодексом, вони регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин», застосовується цивільне законодавство остільки, це не суперечить суті сімейних відносин [1]. Застосування цивільного законодавства до сімейних відносин може здійснюватися також у випадках, безпосередньо передбачених СК, для чого в ряді статей СК вказані конкретні норми цивільного кодексу (далі ЦК), якими слід керуватися при вирішенні тих чи інших питань шлюбно-сімейних відносин. В окремих нормах СК бланкетного характеру є посилання на необхідність застосування правил цивільного законодавства без вказівки конкретних статей ЦК чи іншого нормативного акта.

При визначенні співвідношення цивільного та сімейного законодавства слід виходити з відношення до сімейного права як до самостійної галузі права, отже, цивільне законодавство має застосовуватися до сімейних відносин як до відносин, що регулюються іншою галуззю права, тобто в порядку субсидіарного застосування.